

Modern Türklük Araştırmaları Dergisi

Cilt 2, Sayı 4 (Aralık 2005)

Mak. #56, ss. 121-135

Telif Hakkı © Ankara Üniversitesi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Prof. Dr. Muharrem Ergin'e

Seyyid Nesimî'nin Tuyuğlarına Ek

Ömer Zülfe

Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Bu yazıda klâsik Türk şiirinin seçkin şairlerinden Seyyid Nesimî'nin otuz bir tuyuğu bilim dünyasına tanıtılmaktadır. Öncelikle şiirlerin bulunduğu yazma eserden kısaca söz edilmiş ve tuyuğların mecmuadaki yazılış biçimi hakkında genel bilgi verilmiştir. Nesimî'nin Divan'ının Türkiye ve Azerbaycan baskıları da göz önünde bulundurularak otuz bir tuyuğun metin yayını yapılmıştır. Burada geçen şiirlerden on altı tanesi ilk defa gün ışığına çıkarılmaktadır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Nesimî, tuyuğ, divan, mecmua

ABSTRACT

In this article thirty-one tuyugs of outstanding classical Turkish poet of Seyyid Nesimî are introduced to the world of science. A brief information is given about the manuscript which consists of the poems and general information is given on writing forms of the tuyugs. Text of the thirty-one tuyugs is introduced having into consideration of the Turkish and Azerbaijan editions of the Nesimî Divan. Sixteenth of those poems are introduced first time in this article.

KEY WORDS

Nesimî, tuyuğ, divan, lyric collection

Şiirdeki ustalığının yanı sıra yaşamıyla ve belki de ölümüyle yaygın bir üne sahip olan Seyyid Nesimî, klâsik Türk şiirinin temel taşlarından birisidir. Nesimî'nin divanı ve bazı tuyuğları Türkiye'de daha önce yayımlanmıştı (Ayan 1990, 2002; Köksal 2000).

Ayrıca Azerbaycan'da onun eserlerini konu alan kapsamlı bir ilmî neşir yapılmıştı (Kahramanof 1973). Bu yazıda, bir yazma mecmuada Nesimî'nin insan uzuvlarını konu edinen otuz bir tuyuğu bilim dünyasına tanıtılmaktadır. Tuyuğlardan on altı tanesinin Nesimî divanının Türkiye'deki yayınında bulunmaması ve divanda yer alan on beşinin de yer yer dikkat çekici nüsha farkları içermesi bu şiirlerin önemi artırmaktadır.

Şiirlerin bulunduğu eser, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962 numarada kayıtlı, *Mecmû'a-i Müntehebât-ı Kasâ'id ve Eş'âr* adlı mecmuadır. 324 yaprakтан oluşan yazmanın 17. yüzyılda yazıya geçirildiği anlaşılmaktadır. Metinler talik hatla yazılmış olup şiir başlıklarında ve kimi beyitlerde kırmızı, yer yer beyaz, mavi ve turuncu mürekkep kullanılmıştır. Mecmuada *kaside*, *muhammes*, *müseddes*, *muaşşer*, *tahmis*, *terkîb-bend*, *mesnevî*, *gazel*, *kat'a*, *tuyuğ*, *beyit*, *mersiye*, *tarih*, *şikâyetname*, *suriyye*, *şehrengiz* ve *pendname* gibi biçim ve türlerde şiirler ve yer yer bunlara yazılan nazireler vardır. Şiirler derlenirken genellikle *kasideler*, *musammatlar*, *mesnevîler*, *gazeller* ve *beyitler* biçiminde divan düzenine uygun bir sıra izlenmiştir.

İşâret-i pişânî-i Seyyid Nesîmî rahmetu'llâhi 'aleyh başlığını taşıyan derlemede, otuz bir tuyuğ bulunmaktadır. Yazmada şiirler beyit esasına göre yazılmış olup, her beytin iki mısra aralığında, konu edilen insan uzvunun adı geçmektedir. Bu kelimeler, ilk yaprakta kırmızı, sonrakilerde ise beyaz mürekkeple kaydedilmiştir. Nesimî'nin şiirine konu olan ve redif olarak kullanılan kelime Türkçe olduğu hâlde, yazmadaki başlıklarda genellikle kelimenin Arapça veya Farsçasının yeğlendiği görülmektedir. Anılan uzuvlar istisnaları olmakla birlikte baştan ayağa doğru sıralanmıştır: *Alın*, *kaş*, *göz*, *yanak*, *ben*, *yüz*, *dudak*, *ağız*, *diş*, *dil*, *çene*, *burun*, *göğüs*, *boy*, *parmak* ve *ayak* gibi organların yanı sıra *gönül* ve *söz* gibi unsurlar da anılmaktadır.

Şiirler yayımlanırken elden geldiğince yazmaya bağlı kalındı. Ancak mecmuada tuyuğların beyit esasına göre yazılmasının bazı eksikliklere yol açtığı görüldü. Buna göre iki dizeden ibaret kalan 03, 13 ve 22 numaralı şiirlerin üç ve dördüncü mısraları Türkiye'deki Nesimî divanı yayınından (Ayan 2002) eklendi. Metnin yazımında genel kabul görmüş çevriyazı abecesi kullanıldı. Her şiir numaralandırılarak geçtiği yerler belirtildi. Nüsha farklılıkları ve açıklamalara dipnotlarda işaret edildi. Metin içerisindeki eklemeler köşeli ayırıcı içerisinde gösterildi. Aynı bir çalışma konusu olduğu göz önünde bulundurularak *Hurufilik* ile ilgili bilgi vermekten kaçınıldı.

işâret-i pişânî-i seyyid nesimî *raḥmetu'llāhi 'aleyh*

01.

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

remel -+---/-+---/-+-

luḡyet-i rüşenî

1. müşterîdür dürr-i raḥşān alnuña
zühre vālih şems ḥayrān alnuña
3. nice beñzer mäh-ı tábān alnuña
bende hem necm-i dıraḥşān alnuña

02.

velehu

1. beñzeye mi mäh-ı tábān alnuña
oldı mihr ü mäh ḥayrān alnuña
3. baḳmasun dīv-ile şeyṭān alnuña
yazdı bi-'smi'llāhi raḥmān alnuña

01. Nuruosmaniye Ktp. 4962: 318^b.

02. Nuruosmaniye Ktp. 4962: 318^b.

03.

ebrū

1. baş çatup her dem kemān-keş kaşlaruñ
göñlümi kıldı müşevveş kaşlaruñ
3. [urdu cān mülkine āteş kaşlaruñ
eyledi ‘aqlumu taraş kaşlaruñ]

04.

çeşm

1. bir ‘aceb şāhib-kırāndur gözlerüñ
pādşāh-ı ins ü cāndur gözlerüñ
3. āfet-i cān u cihāndur gözlerüñ
mihr ü māh-ı āsmāndur gözlerüñ

05.

çeşm

1. naḳdini mercāna vērđi gözlerüñ
yér yüzini ḳana vērđi gözlerüñ
3. ‘ālemi ṭūfāna vērđi gözlerüñ
dürrini ‘ummāna vērđi gözlerüñ

^{03.} Nuruosmaniye Ktp. 4962: 318^b; Ayan 2002: Tuyuğ: 157.

¹ baş çatup: baş ḳapup Ayan 2002: Tuyuğ: 157/1.

^{04.} Nuruosmaniye Ktp. 4962: 318^b.

^{05.} Nuruosmaniye Ktp. 4962: 318^b.

06.

ruḥ

1. pertev-i nūr-ı ḥudādur ruḥlarıñ
maẓhar-ı ehl-i şafādur ruḥlarıñ
3. şem‘-i cem‘-i aşfiyādur ruḥlarıñ
rūşen ol kim mīm ü hādur ruḥlarıñ

07.

ḥāl

1. nāfe-i çīn ü ḥaḫādur beñlerüñ
dāne-i dām-ı belādur beñlerüñ
3. micmer-i şem‘-i şafādur beñlerüñ
mülk-i rūma pādşādur beñlerüñ

08.

şüret

1. gerçi kim sırr-ı nihāndur şüretüñ
‘ayn-ı cānda ḥod ‘ayāndur şüretüñ
3. sīret-i cān u cihāndur şüretüñ
dāstān-ı ‘aşıķāndur şüretüñ

^{06.} Nuruosmaniye Ktp. 4962: 318^b; Ayan 2002: Tuyuğ: 161.

⁴ mīm ü hādur: müntehādur Ayan 2002: Tuyuğ: 161/4.

^{07.} Nuruosmaniye Ktp. 4962: 318^b; Ayan 2002.: Tuyuğ: 163; Kahramanof 1973:III, Rubâ’î: 060

¹ ḥaḫādur: ḥutendür Ayan 2002: Tuyuğ: 163/1.

^{08.} Nuruosmaniye Ktp. 4962: 318^b.

09.

şüret

1. ‘ālemi pür-nūr édüpdür şüretüñ
pertevin meşhūr édüpdür şüretüñ
3. hüsni ilin ma‘mūr édüpdür şüretüñ
mihr ü mähı hōr édüpdür şüretüñ

10.

la'l

1. érmedi şol āb-ı hayvān la‘lūñe
la‘l ü yāķūt-ıla mercān la‘lūñe
3. cān-ı şīrīn oldı ķurbān la‘lūñe
rūh-ı muṭlaķdur fedā cān lā‘lūñe

11.

leb

1. bir ‘aceb şīrīn-ķelām oldı lebüñ
āyet-i yuḥyi’l-‘izām oldı lebüñ
3. hōş zümürüd la‘l-fām oldı lebüñ
şol ḥumārı yoķ müdām oldı lebüñ

09. Nuruosmaniye Ktp. 4962: 318^b.

10. Nuruosmaniye Ktp. 4962: 318^b.

11. Nuruosmaniye Ktp. 4962: 318^b.

2 Kur’ân: 36 Yâsîn 78.

12.

dehân

1. cân gibi sırrı nihândur ağızıñuñ
varlığı dağı gümândur ağızıñuñ
3. âb-ı kevşer hıızr-ı cândur ağızıñuñ
nuţkı dürr gibi 'ayândur ağızıñuñ

13.

dendân

1. éy leb[i] mercân güherdür dişlerüñ
yâ şadef içre düredür dişlerüñ
3. [uşbu lafz ile ki terdür dişlerüñ
defterin dürdi dürüñ dür dişlerüñ]

14.

dendân

1. éy şanem seyl-i cevâhirdür dişüñ
bir 'aceb lülû-yı fâhirdür dişüñ
3. âbdâr u pâk [ü] şahirdür dişüñ
genc-i maḥfiye müzâhirdür dişüñ

^{12.} Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^a; Ayan 2002: Tuyuğ: 168.

⁴ nuţkı dürr gibi 'ayândur: la'l ile yâkııt-ı (aynen) ahmer Ayan 2002: Tuyuğ: 168/4: Kahramanof 1973:III, Rubâ'î: 059.

^{13.} Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^a; Ayan 2002: Tuyuğ: 170.

^{14.} Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^a.

15.

zebân

1. bir ‘aceb yâkût-ı nâıkdur dilüñ
her ne kim söylerse şadıkdur dilüñ
3. vaħdet iklîminde sâbıkdur dilüñ
rûh-ı kudsî vahy-i ħâlîkdur dilüñ

16.

suħan

1. tûġî-i cāna şekerdür sözlerüñ
gel nişār ét kim düredür sözlerüñ
3. leblerüñ la‘l [ü] güherdür sözlerüñ
söyle éy bülbül ki terdür sözlerüñ

^{15.} Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^a.

^{16.} Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^a; Ayan 2002: Tuyuġ: 154; Kahramanof 1973: II, Rubâ‘î: 111.

⁴ söyle éy bülbül ki terdür: iy ki mercân u güher dür Ayan 2002: Tuyuġ: 154/4; éy ki mercân u güherdür Kahramanof 1973:II, Rubâ‘î: 111/4.

17.

ğabğab

1. oldı çün āb-ı mu'allak ğabğabuñ
gūy-ı sīmīn-durur el-ḥaḳ ğabğabuñ
3. tıyb-i cennetdür muḥaḳḳaḳ ğabğabuñ
sāde vü pāk [ü] mürevvaḳ ğabğabuñ

18.

rūy

1. fazl-ı ḥaḳdan cāvidānīdür yüzüñ
ehl-i a'rāfa çü ma'nīdür yüzüñ
3. büt-perestüñ şem'-i cānıdur yüzüñ
'ālemüñ nām [u] nişānıdur yüzüñ

¹⁷ Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^a; Ayan 2002: Tuyuğ: 165. Kahramanof 1973: III, Rubâ'î: 061

⁴ sāde: bāde Ayan 2002: Tuyuğ: 165/4. Kahramanof 1973:III, Rubâ'î: 061/4

¹⁸ Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^a; Ayan 2002: Tuyuğ: 147; Kahramanof 1973: II, Rubâ'î: 123.

¹ fazl-ı ḥaḳdan: fazl-ı ḥaḳkuñ Ayan 2002: Tuyuğ: 147/1; Kahramanof 1973: II,Rubâ'î: 123/1.

² çü ma'nīdür: ma'ānīdür Kahramanof 1973: II, Rubâ'î: 123/3.

³ büt-perestlük şem'-ḥvānıdur yüzüñ Ayan 2002: Tuyuğ: 147/3; büt-perestüñ şem'-ḥvānıdur yüzüñ Kahramanof 1973: II, Rubâ'î: 123/4.

⁴ nām [u] nişānıdur: toğrı güvāhıdur Ayan 2002: Tuyuğ: 147/2; doğru nişānıdur Kahramanof 1973: II, Rubâ'î: 123/2.

19.

rüy

1. maşşerüñ hürşiyd ü mähıdur yüzüñ
her ne ki vardur kemāhıdır yüzüñ
3. şüret-i haqqıñ güvāhıdur yüzüñ
sī vü dü nuḡ-ı ilāhıdır yüzüñ

20.

velehu eyzan

1. āyet-i seb‘a’l-meşānıdır yüzüñ
otuz ikiniñ nişānıdur yüzüñ
3. mihr ü māhuñ armağānıdur yüzüñ
bāğ-ı cennet ergāvānıdur yüzüñ

21.

enf

1. hām gümişdür démiş aḡmaḡ burnuña
gül gibi şol iki yapraḡ burnuña
3. beñzeyem dér gör uzuncaḡ burnuña
şol sütün-ı cāna apbaḡ burnuña

19. Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^a; Ayan 2002: Tuyuğ: 145; Kahramanof 1973: II, Rubâ’î: 131.
2 ki: kim Kahramanof 1973: II, Rubâ’î: 131/2.

4 sī vü dü: se se // nuḡ-ı ilāhıdır: haḡḡ-ı ilāhıdır Kahramanof 1973: II, Rubâ’î: 131/4.

20. Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^a; Ayan 2002: Tuyuğ: 141; Kahramanof 1973:III, Rubâ’î: 052
1 Kur’ân: 15 Hicr 87. Bu ifadenin Fatiha suresini tanımladığı söylenmektedir.

21. Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^a.

22.

gerdân

1. ıāğıdup ol zülf ü ħâli boynuña
almağıl cānum vebâli boynuña
3. [sünbülün ucın şalalı boynuña
éremez idrāk ü béli boynuña]

23.

şadr

1. kim dédi kim sîm-i ħāmdur gögsüne
yâ bilürdan şāfî cāmdur gögsüne
3. her ki déirse ol ki nāmdur gögsüne
ben dérem beytü'l-ħarāmdur gögsüne

24.

sîne

1. mağzen-i şıdk u şafâ sîneñdedür
mesken-i mihr ü vefâ sîneñdedür
3. ħaste göñlüme şifâ sîneñdedür
hem ne derd olsa devâ sîneñdedür

22. Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^a; Ayan 2002: Tuyuğ: 265.
boynuña: boyuña Ayan 2002: Tuyuğ: 265.

23. Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^b.

24. Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^b; Ayan 2002: Tuyuğ: 49; Kahramanof 1973: II, Rubâ'î: 057.
sîneñdedür: sinüñdedür Ayan 2002.

1 mağzen-i: mağzar-ı Kahramanof 1973: II, Rubâ'î: 057/1.

2 mesken-i: mağzen-i Kahramanof 1973: II, Rubâ'î: 057/2.

25.

miyān

1. incedür mūdan désem mū bélūñe
yaraşur zerrīn kemer bu bélūñe
3.  olaşıcak mūy-ı hindū bélūñe
 unki idrāk  remez bu bélūñe

26.

engüşt

1.  eşme-i işnā ‘aşerdür barmağunñ
hem kitāb-ı bü’l-beşerdür barmağunñ
3. vaħdete  oğrı ħaberdür barmağunñ
dürr-i beyzā bir güherdür barmağunñ

27.

pāy

1. cān u dil olsun ğubārı pāyuñunñ
‘aql u ser dağı nişārı pāyuñunñ
3. cümle ‘ālem ħāk-sārı pāyuñunñ
‘āşıkunñ mecmū’ varı pāyuñunñ

^{25.} Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^b; Ayan 2002: Tuyuğ: 273.

⁴  unki idrāk  remez bu : iremez tedb r   bil  bil ñe Ayan 2002: Tuyuğ: 273/4.

^{26.} Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^b.

^{27.} Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^b; Ayan 2002: Tuyuğ: 167.

28.

kadd

1. hōş kıyāmet kadd-i bālādur boyuñ
sidre-i tūbādan a'lādur boyuñ
3. bir gül-endām serv-i ra'nādur boyuñ
çün şanavber lîk zībādur boyuñ

29.

rûy-zât / çeşm-suhan

1. āyet-i rahmet yüzüñdür ve's-selām
maẓhar-ı 'izzet özüñdür ve's-selām
3. nüşha-i 'ibret gözüñdür ve's-selām
nükte-i hikmet sözüñdür ve's-selām

30.

kalb

1. hoqqa-i lülü-yı lālādur gönül
berr ü baħründe ki deryādur gönül
3. el-heyülāmuz müheyyādur gönül
maẓhar-ı evşāf-ı mevlādur gönül

28. Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^b.

29. Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^b.

Beyit esasına dayanan yazmada tuyuğun ilk iki mısraının başında *rûy* ve *zât* kelimeleri üç ve dördüncü mısraların başında ise *çeşm* ve *suhan* kelimeleri var. Ancak üç ve dördüncü mısra şöyle:

nüşha-i 'ibret özüñdür ve's-selām

nükte-i hikmet gözüñdür ve's-selām

Bu durumda özüñ ve gözüñ kelimeleri başlıklarla uyuşmuyor. Şiirler yayımlanırken mısraların anlamı ve başlıklar göz önünde bulunduruldu.

30. Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^b.

31.

velehu eyzan

1. bir ‘acāyib dilbere düşdi gönül
bir eli érmez yére düşdi gönül
3. bir meh-i nîk-ahtere düşdi gönül
bir büt-i sîmîn-bere düşdi gönül

Kaynaklar

- AYAN, Hüseyin (1990) *Nesîmî Divânı*. Ankara: Akçağ.
- AYAN, Hüseyin (2002) *Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*. 2 C., Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 567 Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Divân-ı Seyyid Nesîmî* (1844) İstanbul: Dâru’t-tibâ’atü’l-âmire.
- Divân-ı Seyyid Nesîmî* (1869) İstanbul: Tasvîr-i Efkâr Matbaası.
- Divân-ı Seyyid Nesîmî* (1881) İstanbul: Ahter Matbaası.
- KAHRAMANOF, Cihangir (1970) *Nesîmî Divanının Leksikası*. Bakı: Akademiya Nauk Azerbaydjanskoy SSR.
- KAHRAMANOF, Cihangir (1973) *İmâde’-d-dîn Nesîmî Eserleri*. 3 C, Bakı: Azerbaycan SSR İlimler Akademiyası Respublika El Yazmalar Fondu “İlim” Neşriyatı Redaktör Hamid ARASLI.
- KÖKSAL, M. Fatih (2000) Seyyid Nesîmî’nin Bilinmeyen Tuyuğları. Harvard: *Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları Ağâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı I*, 24, 187-208.
- KÜRKCÜOĞLU, Kemal Edip (1973) *Seyyid Nesîmî Divânı’ndan Seçmeler*. İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Türk Kültürü Kaynak Eserleri.
- Mecmû’a-i Müntehebât-ı Kasâ’id ve Eş’âr*. Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962, 318^b-319^b.

Ömer Zülfe

Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı öğretim üyesidir.

Adres: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı. Kadıköy, İstanbul

E-posta: omerzulfe@hotmail.com veya omerzulfe@yahoo.com

³¹. Nuruosmaniye Ktp. 4962: 319^b; Ayan 2002: Tuyuğ: 178; Kahramanof 1973: II, Rubâ’î: 065.

² érmez: yetmez Ayan 2002: Tuyuğ: 178.

Yazı bilgisi :

Alındığı tarih: 5 Ekim 2005

Yayına kabul edildiđi tarih: 30 Ekim 2005

E-yayın tarihi: 27 Aralık 2005

Çıktı sayfa sayısı: 15

Kaynak sayısı: 10